

Oponentský posudek disertační práce:

Mgr. Rudolf Svoboda: *Jan Prokop Schaaffgotsche, Život a dílo prvního českobudějovického biskupa v rámci střeoevropského duchovního a společenského milieu konce osmnáctého a počátku devatenáctého století.*

TF JU v Českých Budějovicích 2007

Dějiny biskupství a jejich představitelů představují tradiční žánr církevních dějin. V našem prostoru jsou, stejně jako celý obor církevních dějin dosti zanedbány, byť se situace postupně lepší. Proto lze jen uvítat vznik práce, které se zabývá osobností prvního českobudějovického biskupa, který diecézi zakládal a také spravoval po téměř tři desetiletí. Autorova práce je o to cennější, že se týká období, které je z pohledu českých a střeoevropských dějin klíčové a přitom nesnadné a komplikované vzhledem k pramenům a k spravedlivému zhodnocení jednotlivých aktérů a myšlenkových proudů, které představují. Práce zřetelně ukazuje, kolik toho ještě zbývá vykonat k lepšímu poznání církevních poměrů oné doby.

Ve své práci se R. Svoboda sice mohl opřít o předchozí bádání, které se zaměřilo i přímo na osobu prvního budějovického biskupa, ale autor na mnoha místech ukazuje, kolik tvrzení historické literatury se opírá o „recyklované“, neověřené údaje. Často se i brilantní historici jako medievisté Kadlec a Polc, pokud opustí oblast své specializace a opírají se o práce jiných autorů, mohou dopouštět jednostranností nebo dokonce zcela mylných soudů (viz Růžička a jeho skalní „josefinismus“ zkonstruovaný na velmi nejistém základě, s. 202-203, další např. s. 87). Práce v případě biskupa Schaaffgotsche tedy nabízí řadu korekcí dosud tradovaných údajů a cenné nové poznatky k jeho osobě a k dějinám českobudějovického biskupství.

Osobně považuji za nejzdařilejší tu část práce, kde autor popisuje budování nové diecéze jako procesu složité interakce mezi panovníkem jako hlavním motorem zřizení nového biskupství, dále městem, zemskými úřady, papežstvím, pražským arcibiskupem a konečně samotným kandidátem biskupského úřadu. Postupně se mění rozsah a vymezení diecéze, hledá se sídlo biskupa a materiální zajištění. Schaaffgotsche v letech 1783 až 1789 prožil několik zvrátů ohledně jeho vlastního osudu a sehrál důležitou roli při vzniku diecéze. Je zjevné, že biskup byl ve svých příjmech, osobně i celý jeho aparát, závislý na výplatách z fondu náboženské matice, a postrádal základ ve vlastním nemovitém majetku, které například pro hradecké biskupství představuje panství Chrást. Už majetkově byl tedy ve vztahu ke státu v horší pozici než ostatní čeští biskupové a jejich kanovníci.

Žánr oponentského posudku velí soustředit se na slabá místa práce. Už úvod poněkud postrádá zmínku o důležitosti kritického zpracování dějin diecéze pro budování identity místní církve, kterou tolik zdůrazňuje pokoncilní eklesiologie. Celkově lze pokládat právě první, konceptuální část, která se věnuje rozboru, čím josefinismus vlastně byl a jeho recepci v dějinách, za nejslabší z celé práce (s. 18-76). Místo prostoru, který R. Svoboda věnuje tezí vynikajících historiků jako Kadlec nebo Polc, kteří ale nebyli odborníci v dané oblasti, nebo ideologicky podjatým schématům R. Malého (jehož zaujatost sám R. Svoboda konstatuje a demonstruje), by bylo vhodnější více času věnovat zahraniční literatuře konceptuálního typu. Pasáž ovšem není zbytečná, naopak podává důležité korekce k řadě tradovaných klišé, zajímavé a přesné postřehy (s.19,20,53-56), ale žel celkově zůstala nešťastně na půl cesty mezi stručným informativním úvodem do problematiky a důkladnou analytickou studií. Některé pasáže jsou nesrozumitelné, jiné školometsky převzaté z hesel prací slovníkového charakteru. Autor na sepsání konceptuálně důkladného textu zjevně má, jen by to vyžadovalo více času, ale pro další pokrok českého bádání v dané otázce by to bylo velmi záslužné.

Nevím, nakolik lze pokládat za spolehlivá ústní svědectví zaznamenaná s takovým časovým odstupem (s. 9, sám autor zmiňuje své pochybnosti na s. 244). Správně konstatuje význam pastýřských listů pro poznání myšlení svého biskupa, ale v praxi se jim věnuje minimálně (s. 136-137), což zvláště vynikne ve srovnání s prostorem, který autor věnuje rozboru stanov semináře a institutu, tedy dokumentům řádově mnohem méně osobním (s. 163-177). Obávám se, že by zde bylo třeba porovnat je alespoň s jedněmi statuty jiné diecéze rakouské monarchie.

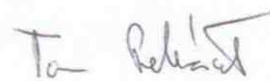
Autor také prakticky úplně vynechává národnostní aspekt (nová diecéze byla např. nábožensky poměrně homogenní, s velmi malým počtem protestantů i Židů). Ocitáme se sice jen na prahu národního emancipačního hnutí, ale byl bych rád četl jeho úvahy či alespoň konstatování, zda se rodina Schaaffgotsche nějak národně vymezovala či zda tuto generaci ještě jazykové zápasy nikterak nepostihly. Důraz, který biskup kladl na své druhé jméno, nasvědčuje výraznému zemskému vlastenectví. Naučil se biskup česky během služby v Hradci Králové, Olomouci? Tady i jinde je R. Svoboda limitován dochovanými prameny, ale stačilo by aspoň zmínit otázku. Podrobnější rameny zřejmě schází i pokud jde o jeho působení faráře v Mohelnici a rektora semináře v Brně, kde se zřejmě jednalo o „přípravku“ nově vysvěcených kněží před jejich zařazením do duchovní správy (s. 98). Nabízí se dokonce otázka, zda vůbec tyto posty reálně, fyzicky zastával, osobně pozoruji i jistou časovou kolizi mezi jeho závazky vůči hradecké a olomoucké diecézi (únor 1780 farář v Mohelnici x duben 1780 generální vikář v HK, teprve únor 1781 rezignace na funkce v HK).

Podané jsou popisy intronizace či rozbor stížností rakouských biskupů k podobě a průběhu církevních reforem, které měly napomoci jejich optimalizaci. Zdařile je rozebrána symbióza státního a církevního prvku, lze mluvit o organickém propojení obou aparátů, které sledují blaho státu a prospěch společnosti. U prelátů této doby a tohoto typu nenacházíme žádnou kontradikci, žádný svár mezi loyality k státu a církvi. Někdy se autorovi zdají být málo vřelé vztahy k papeži a papežství. To je trochu anachronismus, emoční pouto k osobě papeže se začíná vytvářet a instrumentalizovat až v 19. století, kdy představitelé církve díky Napoleonově vězni, papeži Piu VII., postřehli obrovský potenciál, který toto pouto může hrát pro posílení jeho autority. Zajímavé sondy do života diecéze obsahují s. 184-187, ale čtenář by rád věděl více o pozadí uvažované nominace do Litoměřic, o které se mluví jen na základě literatury. V práci postrádám zásadnější zhodnocení josefínských reforem především v otázce budování farní správy (s.152). Autor ví, že její zanedbání nebylo vinou liknavosti církve, ale nedostatečnými prostředky na straně biskupů a malé ochoty ze strany vrchností. Obraz katolického venkova první poloviny 19. století je totiž mnohem spíše než návratem k barokní zbožnosti důsledkem právě josefínské reformy farní správy, kdy se výrazně zlepšila dostupnost kněží na venkově a prozítelnostně vytvořila odpovídající síť pro přicházející demografickou revoluci 19. století, která znásobila středoevropskou populaci. Nebýt nových farností založených z iniciativy císaře Josefa II., utrpěla by církev v 19. století výrazně vyšší ztráty. Ostatně projevy zbožnosti podporované biskupem jsou dosti konzervativní, rozvinutá mariánská úcta zřejmě byla pro biskupa spíše naprostou samozřejmostí, než opomíjenou součástí, jak autor naznačuje na s. 237.

Hlavním přínosem je korektura obrazu josefínského biskupa 18.-19. století, kteří byli povětšinou osobně charakterní a zbožní lidé, kterým záleželo na pastorači. Autor výborně vystihl jejich dvojí loyaltitu vůči církvi i státu, která naprosto není u nich v rozporu (217-220). Církevní politiku státu pouze netrpí, ale také ji aktivně spoluutvářejí. Pokud dojde ke konfliktu státní politiky s Římem, mají sklon stavět se na stranu Vídně jako garanta církevního života v monarchii, aniž by popírali papežovo postavení titulární hlavy katolické církve. Vazba na stát je mimořádná, preláti této doby čekají, že stát bude ve svém vlastním zájmu vynucovat mocenskými prostředky na obyvatelstvu žádoucí, mravně řádné chování (209-211). Schaaffgotsche patřil mezi inteligentní, horlivé kleriky se solidním vzděláním, kteří si svoji kariéru poctivě odpracovali. Můžeme váhat, zda byl více pastýřem církve nebo státním úředníkem, on sám tu neviděl rozpor, ale nebyl to typ rozmařilého velmože žijícím v pohoršlivém luxusu. Doufejme, že R. Svoboda bude pokračovat ve svém bádání.

Disertační práci doporučuji k obhajobě.

V Hradci Králové 6.1.2008

ThLic., PhDr. Tomáš Petráček Ph.D.